

УДК 69.059.25:725.94(045)

Мирошнікова К. Б.*магістрант кафедри архітектури
Національного авіаційного університету***Дорошенко Ю. О.***д.т.н., професор, ННІАП НАУ*

**ПІДХОДИ ДО РЕСТАВРАЦІЇ ПАМ'ЯТОК АРХІТЕКТУРИ
ОБОРОННОГО ПРИЗНАЧЕННЯ УКРАЇНИ
(на прикладі Замку князів Острозьких
у місті Старокостянтинів)**

Анотація: у статті проаналізовано підходи до збереження та реставрації пам'яток архітектури оборонного призначення України.

Ключові слова: реставрація, пам'ятки архітектури, оборонна архітектура, дискретна реставрація.

Постановка проблеми. Архітектурні споруди в процесі експлуатації потребують уваги. Необхідно періодично проводити обстеження стану будівлі, ремонтувати пошкоджені, або замінити непридатні елементи. Необхідність відновлення диктується, насамперед, утилітарними потребами, бо кожна будівля була створена для певної функції і поки ця функція відповідає потребам суспільства, існувала потреба й у самій будівлі. Раніше архітектори та реставратори вирішували проблему реконструкції шляхом відновлення будівель та пристосування їх до інших, сучасних потреб. Стилiстичні особливості будівлі найчастіше не зберігались, зовнішній вигляд відповідав естетичним уявленням та будівельному досвіду майстрів, що виконували реставраційні роботи.

Серед архітектурної спадщини України особливе місце займають пам'ятки оборонної архітектури. Ці споруди є цінними історичними документами, що відображають культуру народу, його патріотизм та боротьбу за незалежність. Найчастіше оборонні пам'ятки архітектури, що збереглися, в населених пунктах України, є ключовими складовими містобудівної структури, в багатьох випадках - композиційними центрами міського середовища.

Сучасний стан багатьох пам'яток оборонної архітектури України є незадовільним. Будівлі втратили свою функцію і в основному зберігаються тільки як свідчення історичних подій минулого. Більшість пам'яток знаходиться у напівзруйнованому стані, та не виконують жодних сучасних функцій, що призводить до їх подальшому руйнуванню. Деякі з цих об'єктів,

що вже відреставровані, чи знаходяться на стадії реконструкції, передбачається використовувати для музейних та культурних функцій.

Пам'ятки оборонної архітектури потребують проведення ремонтно-реставраційних робіт, а також нового функціонального наповнення після їх реставрації. Проблема реставрації та сучасного використання оборонних історичних споруд в період широкої зацікавленості суспільства історією та культурою свого народу є актуальною та невідкладною.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій з теми. Методи реставрації та види реставраційних робіт, в тому числі деякі форми реставрації пам'яток оборонного зодчества виявлені в працях А.В. Лесика [2], В.О. Заболотного [1], І.І. Глемжи, В.К. Косточкіна, С.С. Под'япольського[3] та ін..

Метою дослідження є визначення підходів до відновлення пам'яток архітектури України оборонного призначення та їх демонстрація на прикладі Замку князів Острозьких у місті Старокостянтиніві.

Основна частина. Важливою умовою для збереження та використання пам'ятки архітектури є активне включення його в життя сучасного суспільства. Реалізація сказаного може досягатися двома шляхами: завдяки підкресленому виявленню художньої та історичної цінності пам'ятки (*реставрація*) та завдяки наділенню його практичною функцією (*приспосовання*).

Кожна епоха в розвитку реставрації мала свій основний метод для виконання робіт. У період оновлення архітектурних пам'яток головним методом до XIX ст. був метод так званої «підстановки». Замість старого або зруйнованого будинку «підставляли» новий, якому надавались функції стародавньої пам'ятки архітектури зі збереженням її меморіального чи загальнокультурного значення. У міру усвідомлення суспільством цінності пам'яток архітектури метод підстановки витісняється емпіричним методом. Суть цього методу полягає в тому, що реставратор, усвідомлюючи цінність і значення старовинних споруд, намагається підтримати їх ремонт, працюючи в кожному конкретному випадку інтуїтивно. Внаслідок цілої низки громадсько-соціальних та загальнокультурних подій наприкінці XVII ст. формується зовсім нове ставлення до архітектурного надбання. Було відкрито епоху реставрації старовинних споруд, які розглядалися не тільки у вузькому утилітарному значенні, а і як споруди, що мають свою історію, культурну та стильову цінність. Розвиток реставрації дав змогу французькому теоретикові й реставратору Віюле де Дюку твердити, «що реставрація як вид діяльності архітектора стала зовсім новою» [3].

Протягом століть архітектори та реставратори використовували різні наукові методи реставрації та пристосування об'єктів. Так, в першій половині XIX ст. двома основними напрямками реставрації були:

- 1) «художня» реставрація, що передбачала відновлення об'єктів для створення ілюзії достовірності об'єкта;
- 2) «нове використання» об'єктів, надання їм нової функції, наприклад обмеженої музейної чи житлової.

Рис. 1. Замок Карлштейн. Реставрація

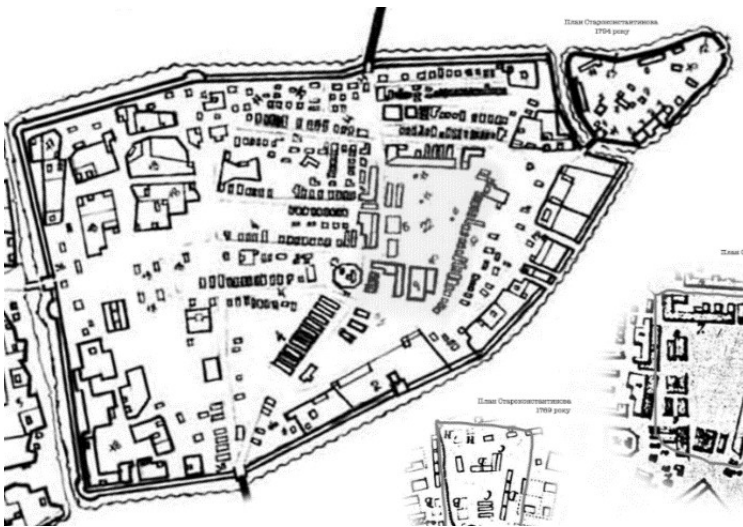

Рис. 2. План міста Старокостянтинів (1794 р.)

Французький вчений Е.Е. Віолле ле Дюк заклад теоретичні основи з питань реставрації, де забезпечувалась стилістична чистота архітектурної пам'ятки. Цієї теорії дотримувалися майже всі реставратори другої половини XIX ст. країн Західної Європи. Віолле ле Дюк здійснив реставрацію оборонних стін міста Каркассона та замку П'єрфон біля Парижа. В його роботах використання об'єктів у вигляді архітектурної експозиції розглядалось як другорядна задача, яка доповнювала та підпорядковувалась рішенням загального об'єму пам'ятки.

В кінці XIX ст. спостерігається підсилення тенденцій забезпечення чітко витриманого стилю первинних основ пам'ятки оборонного зодчества та максимальне їх експонування в процесі подальшого використання.

Таким прикладом є реставрація замку Карлштейн у Чехії (рис.1).

Щодо XX століття, то в цей період було розроблено наукове поняття сутності реставрації як певного методу, який, використовуючи різні види реставраційних робіт та їх поєднання, діє в залежності від конкретних особливостей історичної пам'ятки.

Михайловський Є.В. називає п'ять таких методів: *консервація* (передбачає запобігання подальшому руйнуванню та укріплення пам'ятки без зміни її загального фізичного об'єму), *фрагментарна реставрація* (часткове

Рис. 3. Наріжна вежа Замку Острозьких (сучасний вигляд)

розширення консерваційного методу, яке ставить за мету більш повне виявлення особливостей архітектури пам'ятки, її конструкцій та історії будівництва), *цілісна реставрація* (повне відновлення всієї пам'ятки, або її необхідної частини), *інтерпретація* та *ревалоризація*[3].

Творчий розвиток наукових

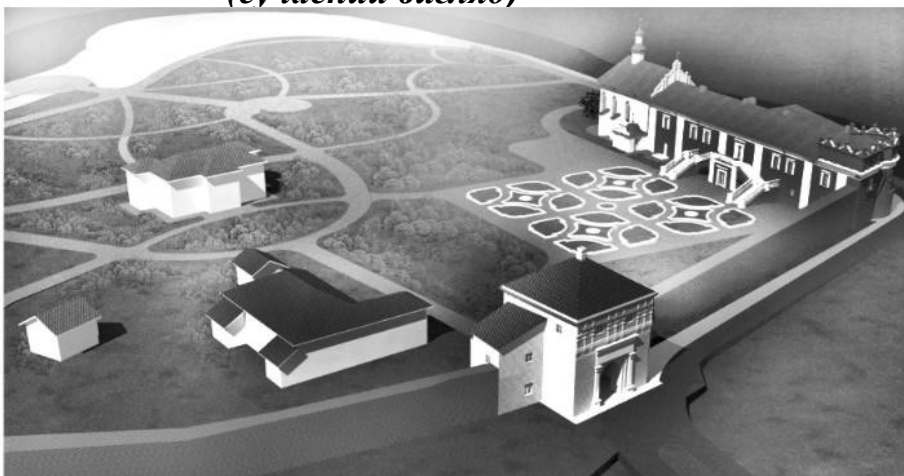

Рис. 4. Пропозиція щодо реставрації Замку

принципів реставрації і пристосування пам'яток призвели до виникнення на початку 70-х років теорії «дискретної реставрації».

Дискретна методика – це реставраційний процес, розділений

на окремі види та методи реставраційних заходів. Поєднання різних методів реставрації пам'яток дає можливість пристосовувати старовинні споруди до сучасних потреб за допомогою одного з методів: комплексно, поетапно, з використанням макетування. Запропонована методика пристосування пам'яток архітектури дає можливість здійснювати повну реставрацію старовинних споруд, які збереглися, реставрацію окремих об'єктів у зруйнованих комплексах, консервацію зруйнованих пам'яток або їхнє відновлення [2].

Характерним прикладом дискретної реставрації є місто Старокостянтинів Хмельницької області, в якому головним елементом історичного центру є Замок князів Острозьких. Старокостянтинів відноситься до малих історичних міст України і в ньому знаходяться п'ять архітектурних пам'яток національного значення і пам'ятки місцевого значення, серед яких особливе

місце займає Замок князів Острозьких. Територія замку мала вигляд видовженого трикутника, дві сторони якого омивалися водою, а третя, коротша, межувала з територією міста. Саме з цієї сторони замок мав посилені оборонні межі (рис.2).

Від міста фортеця була відокремлена глибоким ровом, заповненим водою. З боку замку канал був обкладений валом зі зручними бастіонами для гарматної стрільби. Вхід до замку охороняла в'їзна брама, оснащена дерев'яним мостом на кам'яних опорах. З обох боків до них прилягали потужні кам'яні фортечні. У північному мурі знаходився арковий отвір, захищений ґратами. Фортечний мур сполучав п'ять веж, що охороняли фортецю.

На сьогодні, збереглася лише Наріжна вежа (рис.3). Зовні вона кругла у основі, а східним боком примикає до південно-східного торця замку. Башта споруджена у комплексі замку і має форму неправильного півкола. Двоповерхова вежа має підвал, поверхові приміщення перекрито хрещатим склепінням. Бійниці другого поверху башти подібні до вікон, розташованих у шаховому порядку. Башта оздоблена ренесансними елементами.

Мурований замок також двоповерховий, має великий підвал. В замку помітне характерне для середньовіччя поєднання у житлових приміщеннях побутових і оборонних функцій.

Рис. 5. Пропозиція щодо реставрації Замку Острозьких

Висновки.

Сучасна практика й теорія реставрації пам'яток архітектури підтверджена майже двовіковою теорією архітекторів-реставраторів та вчених суміжних спеціальностей. Теорія дискретної реставрації у наш час стала основною, оскільки всебічно враховує обставини та вимоги застосування різних видів реставрації для різного типу пам'яток архітектури. Дискретна

методика рекомендується у випадках реставрації пам'яток з різним ступенем збереженості.

На прикладі Замку князів Острозьких можна прослідкувати ефективність дискретного методу реставрації. Проведена цілісна реставрація палацу Острозьких, Південної оборонної башти, дзвіниці та Троїцької церкви,

фрагментарна реставрація в'їзної оборонної вежі та консервація оборонних мурів (рис.4, 5).

Замок на сьогоднішній день знаходиться в стані реставрації. Пропонується на його території створити історичний, музейний, культурний, громадський та рекреаційний центр, який може стати головним елементом туристичної інфраструктури міста та області.

Список використаних джерел

1. Заболотний В. О. Основные принципы приспособления памятников архитектуры оборонного зодчества УССР для современных функций : дис. канд. : 18.00.02 / Заболотний В. О. – Київ, 1990. – 208 с.
2. Лесик О. В. Принципи реставрації пам'яток архітектури. Традиції та новаторство : дис. докт. арх. наук / Лесик О. В. – Львів, 1993. – 125 с.
3. Реставрация памятников архитектуры / С. С. Под'япольський, Г. Б. Бессонов, Л. А. Беляєв, Т. М. Постникова. – Москва: Стройиздат, 1988. – 261с.

Аннотація

В статті проаналізовано підходи к сохранению и реставрации памятников архитектуры оборонного назначения Украины.

Ключевые слова: реставрация, памятники архитектуры, оборонная архитектура, дискретная реставрация.

Abstract

The article analyzes approaches to the preservation and restoration of monuments of defense architecture of Ukraine.

Keywords: restoration, architectural monuments, defense architecture, discrete restoration.

K. Myroshnikova, Y. Doroshenko.

Review of approaches to the restoration of the architectural monuments of the Ukrainian defence (explained by the Castle of the Princes Ostrogski in the city Starokonstantinov).